

Викторија СОКОЛОВСКА
Археолошки Музеј на Македонија, Скопје
Цоне КРСТЕВСКИ
Археолошки Музеј на Македонија, Скопје

НЕКОЛКУ НОВИ НАОДИ ВО ТРКАЛЕЗНА ПЛАСТИКА ОД ИСАР - МАРВИНЦИ

Клучни зборови: *Доберос, Исар Марвинци, Тркалезна пластика*

Апстракт: Авторите објавуваат три мермерни глави, делови од скулптури, кои се јавуваат како потврда за почитувањето на малоазиското бојство Кибела во Доберос (Сл. 1-3), дека статуи, мали по димензии, биле користени како надгробни споменици на девојки (Сл. 4-6) и дека машката глава припаѓала на статуата на Херакле што М. Тетиј Руф ја подарил на својот град во 79 г. (Сл. 7) Оштетеното лице на Херакловата глава се јавува како уште една потврда за уривањето на Доберос од страна на Готите во 267 г.

Во времето кога се изведувани археолошките ископувања на локалитетот Исар кај с. Марвинци, од 2000 - 2008 г., беа откриени неколку предмети надвор од својот хронолошки контекст, појава вообичаена при ископувањата на населбинските слоеви на локалитетите, односно хоризонтите настанати со уривање.¹ Имајќи ја предвид нивната не така честа појава, во оваа пригода ги објавуваме како поединечни наоди, вредни да и бидат достапни на стручната јавност, а во исто време да ја збогатат визуелната содржина на градот Доберос, истражуван веќе неколку децении. Се работи за две мали по димензии мермерни глави на жени (Сл. 1 - 6) сочувани до висината на вратот, со површински оштетувања кои го намалуваат општиот впечаток на инаку нивната солидна уметничка креација. Двете глави се чини дека долго време по рушењето што довело од издвојување од торзото по некаква катастрофа, лежеле во иста средина, така што на површината се забележуваат исти оштетувања настанати од дејството на хемиските процеси од средината во која се

наоѓале, а наслојките настанати за тоа време се во форма на црни точки прилепени врз површината на мермерот. Всушност, оваа појава навестува дека се изработени од мермер со ист квалитет, околноста што зборува дека треба да се смета и на иста уметничка работилница во која настанале, како и приближно исто време на изработка.

Уште една глава е предмет на овој труд. Се работи за машка, многу оштетена мермерна глава (Сл. 7) која веројатно претставувала портрет од раноцарскиот римски период. Во овој период, како што е веќе уочено, во Доберос настанал виден подем кога се подигнати повеќе јавни објекти, чии архитектонски елементи ќе бидат подоцна вградени во нови објекти, кои ќе бидат подигнати по извесна голема катастрофа што се случила во меѓувреме.²

ГЛАВА НА БОЖИЦА

Главата е прекршена во висина на брадата. Изразито издолженото лице е обликувано рамно, без нагласени јаголчници. Очите, бадемасто обликувани, претставени се со испакнати белки, времени со релјефно издадени очни капаци. Зениците се високо подигнати, напалу покриени со горните очни капаци, што на ликот му дава мистичен израз. Носот, на кој средишниот дел е мошне оштетен, се надоврзува на челото во права линија, со неправилно моделирани ноздри. Усните се изразито пластично обликувани. Косата со патец на средината е моделирана во крупни бранови, на челото обликувани во лимби. На ист начин, но нешто понебрежно изведена, косата е моделирана одзади со тоа што се спушта ниско надолу во форма на плетенка, покривајќи го делумно вра-

¹ Литературата за Исар - Марвинци е обемна. Во оваа пригода наведуваме само: Соколовска В. 1986; Соколовска В. <http://Porta archaeological.com>. со таму цитираната литература.

² Во тоа време е обновен првобитниот храм и е изградена градска бања, посведочени епиграфски.

Сл. 1 – 3 – Глава на божицата Кибела.
The head of goddess Cybele.

тот. Ушите не се гледаат. На главата стои согопа muralis. (Сл. 1-3). Сочувана височина 9,5 см.

Ликовните особености изразени во длабоко всадените очи со мистичен израз одаваат лик на строго божество. Судејќи според круната на главата треба да се претпостави дека е во прашање Кибела, макар што може да биде во прашање и некое друго женско божество.³ Во таа смисла би можеле да помислиме првенствено на Тихе, како заштитница на градот. Но почитувањето на Кибела на Исар Марвинци веќе е посведочено повеќестрано. Во отсуство на други иконографски елементи, оваа околност сугерира да го свртиме вниманието кон ова малоазиско божество и нашата глава да ја идентификуваме со Кибела.

За ова малоазиско божество почитувано во антиката особено во градовите по течението на реката Вардар е веќе доста пишувано. Во оваа пригода само ќе потсетиме дека Исарот кај Марвинци, се чини бил центар на нејзиниот култ уште во раната антика, па секако дека таа почит била манифестирана со присуство на храм потребен за верниците.⁴

ГЛАВА НА МЛАДА ЖЕНА

Со впечатливо овално лице е прикажан лик на млада жена. Длабоко всадени на внатрешните агли, очите се полуотворени со пластично нагла-

³ За ликовните претстави на Кибела, види кај Битракова Грозданова В. 1999, 186 и н.со опширен коментар за распространетоста на нејзиниот култ во Македонија.

⁴ И Битракова Грозданова В. 1999 помислува исто, види заб. 3. И во соседната Антигонеа посведочен е култот кон Кибела.

сени горни капаци. Носот се надоврзува на рамнината на челото, кое од своја страна е врамено со густа, масивно моделирана коса исчешлана во ситни прамени, кои како венец ја врамнуваат целата глава. Исчешлана на патец во средината косата е понебрежно моделирана на темето. Под неа се назираат делови од ушите. (Сл. 4-6). Сочувана вис. 10,2 см.

Оваа глава со допадлив лик на млада жена можеме да сметаме дека и припаѓала на статуа која имала улога на надгробен споменик. Се чини дека оваа појава наоѓа се повеќе потврда во наоди од овој вид. Претставени најчесто во ликот на Афродитата, служеле како надгробни споменици поставувани на гробови на девојки и млади жени во текот на доцното хеленистичко време и раноцарскиот римски период. На ова време би одговарале формата на фризура и стилските карактеристики присутни во изразот на ликот, впечаток во кој се насетува одраз на класичната уметност.

ГЛАВА НА МАЖ

Главата има природна големина. Макар што е лицето наполно уништено, може да се забележи дека е прикажан маж во средни години. Најдобро е сочуван задниот дел, каде што се гледа убаво моделирана коса прикажана во свиткани, куси прамени. Косата делумно се спушта одзади врз вратот, при што ушите целосно се гледаат. (Сл. 7) Обликувањето на косата одразува добар уметник, што пак, од своја страна навестува дека се работи за значајна личност. Се добива впечаток дека е во прашање намерно уништување на лицето, еден вид *damnatio memoriae*. Впечатокот што го остава начинот на кој е моделирана косата, големината на главата, како и стилот во кој се назира влијание

Сл. 4 – 6 – Глава на млада жена.
The head of young woman.

на класичната уметност, навестуваат можност дека се работи за некоја значајна личност од раноцарскиот период. Судејќи според наведените особености, како и според големината на главата, можеме да претпоставиме дека се работи за некоја личност од Јулио-Клаудиевската династија. Третманот во обликувањето на косата би можел да се спореди со главата на Ефебот од Хераклеја, со која и временски се совпаѓа.⁵

Имајќи ги предвид времето кога е главата изработена, како и приликите во овој регион, се наметнува уште една можност. Помислуваме дека нашата глава можеби го претставува Херакле. За ваква претпоставка можеме да се повикаме на информацијата содржана во натписот на мермерната плоча (Сл. 8) кој соопштува дека М.Тетиос Руфос со свои сретства направил статуа на Херакле и храм и ги посветил на градот во 79 г.⁶ На ваква помисла наведува околноста што на Сектор I е најден дел од машка нога, за која уште Борка Јосифовска помислувала дека припаѓа на Хераклова статуа.⁷ Сега кога ја имаме и оваа глава,

⁵ Соколовска В. 1975, Т. II, Сл. 1, 2.

⁶ Плочата е најдена во 2010 година на Римската некропола во секундарна употреба како покривна плоча врз гробот 1905. Во профилираната рамка е врежан следниот натпис на грчки јазик: ΗΡΑΚΛΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΚΑΤ ΕΥΧΗΝ ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΕΚ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΕΠΟΙΕΙ Μ. ΤΕΤΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ ΣΤΡΑΤΙΓΡΑΙΤΟ ΣΤΕΙΡΑΣ Β ΚΕΝΤΥΡΙΑΣ ΜΑΡΚΕΛΛΕΙΝΟΥ ΕΤΟΥΣ ΖΚΣ. Овој драгоцен натпис, значаен за историјата на градежништвото на Исар-Марвинци го објавуваме во оваа пригода.

⁷ Драгојевиќ Јосифовска Б. 1965, 137 и н. ; Истата, 1967, 310 и н.

мислам дека можеме да претпоставиме дека двата дела припаѓаат на иста статуа подарена на градот од М. Тетиј Руф. Дали оваа статуа на Херакле стоела и подоцна кога храмот бил обновен од страна на нашиот македонијарх во 181 г., можеме само да претпоставуваме. Но нејзиното присуство на местото во близина на храмот, макар и во фрагменти, зборува дека во тоа време се уште ја играла својата улога. Дури подоцна, откако градот доживеал страотно пустошење со упадот на Готите во 267/8 г., делови од уништени скулптури, епиграфски и надгробни споменици се вградени во бедемите на кастронот, меѓу кои и делови од нашата статуа на Херакле.

БИБЛИОГРАФИЈА

Битракова Грозданова В. 1999, За верувањата во антиката по долината на Вардар, **Религија и уметност во антиката во Македонија**, Скопје 1999.

Битракова Грозданова В. 2005, Скулптурата од Вардарски Рид, **Вардарски Рид**, Том I, Скопје 2005, 289-304.

Драгојевиќ Јосифовска Б. 1965, Грчки натпис са архитрава једног храма из села Марвинаца, **Жива Антика XV-1**, 1965.

Драгојевиќ Јосифовска Б. 1967, Извештај о археолошком ископавању код села Марвинаца, **Годишен Зборник на Ф. Ф.** 19. Скопје 1967.

Соколовска В. 1986, Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време, Скопје 1986.

Соколовска В. 1987, Античка скулптура во СР Македонија, Скопје 1987.

Сл. 7 – Глава на Херакле.
The head of Heracles.

Соколовска В. 1992, Стоби 1992, Тркалезна пластика, *Maced. acta archaeol.* 14, Скопје 1996, 113-122,

Соколовска В. 2011, Античкиот град на Исар-Марвинци, Валандово, [http:// Porta archaeologica.com](http://Portaarchaeologica.com).

Sokolovska V. 2012, The Ancient Town at Isar-Marvinci, Valandovo, [http:// Kalamus.com](http://Kalamus.com).

Viktoria SOKOLOVSKA
Cone KRSTEVSKI

**NEW FINDS OF MARBLE SCULPTURE
FROM ISAR-MARVINCI**

Summary

From the site of Isar near village of Marvinci, region of Valandovo, are found several marble heads. One belongs to Cybele (Figs 1-3), goddess worshiped in the town of Doberos. The other belongs to young woman, (Figs. 4-6) used as grave monument during the Hellenistic time. The third, marble head of a man, (Fig. 7) belongs to the statue of Heracles dedicated to the town by M. Tettios Roufos in 79 AD. (Fig. 8).

Сл. 8 – Заветен натпис на М. Тетиј Руф.
Ex voto of M. Tettius Rufus.